

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi-
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memlekettlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: VI

Ankara, 13 Haziran, 1929

Sayı: 133

İnanan Ve İnanmayan

İnanan insan ile inanmayan adam arasında yalnız bir sıfat farkı değil, bütün bir düşünüş, yaşayış, hissediş farkı, bütün bir ruh mekanizmesi farkı vardır. İnanmayan bir nesil içinde inananlar, ayrı bir mahlûk gibi yaşarlar: hakikî yalnızlık, öyle zannederim ki dağ başında otlakla ve ağaçlarla baş daşa ve diz dize yaşayan bir münzevi için değil, belki koskoca bir şehrin içinde veya hayatî bir ehemmiyeti haiz bir iş başında, inanmayanlarla çevrilmiş bir imanlı adam için mevcuttur.

İnanmayanlar derken gözümün önüne şöyle bir tip geliyor: iddiaları çok, arzuları mebzûl, fikirleri sayısız, bol söyleyen, çok vadeden, her işi yapmağa hazır bir insan; bütün bunlar, çalışkan, ümitli, genç ruhlu ve kuvvetli her iyi kimsenin iftihar edebileceği vasıflardır; fakat inanmayan insan için bir küçük farkla: ona göre bütün bunların, bu fikirlerin, arzuların veya vaatlerin, hatta işleirnin bizatihi hiç bir manası yoktur; O, bunların hiç birisine bağlanmış değildir; bin bir çeşit eşya satan bir mağaza gibi zekâsının kıvrımları içinde depo edilmiş neler yoktur? Bunları beyenmiyorsanız, biçimi, kesimi başka, rengi, kokusu ayrı olan öteki neyden mallarını derhal yorulmadan önünüze yayar. Fakat yanılmayınız, bunlara karşı da ruhu aynı vaziyettedir: hiç birisi kalbinin kapusu önünden geçmemiş ve şahsiyetinin gümrüğüne ugramamıştır.

Böyle bir insan kadar hür ve o derece endişesiz yaşamak kimseye nasip olamaz: bizi bağlayan, sıkan devletin kanunları değil, etrafımızda ki insanlar değil, belki o kanunlarda ve o insanlarda bizi bağladığını ve sıkıldığını zan-

nettiğimiz, öyle kabul ettiğimiz şeylerdir; nitekim bunun aksini düşününce, içimizde bir nevi rahatlık hissetmeğe ve kâbustan kurtulmuş gibi sevinmeğe hiç bir mani yoktur. Öyle veya böyle zannetmek, şunu veya bunu kabul etmek ise, mutlaka ve kat'iyen kafamızdaki miyarlara göre değişir: O miyarlar, bizim şahsiyetimizi vücuda getiren en aziz kısmımızdır; ve biz onlara kedisizden parçalar diyerek, inatçı bir sevgiyle bağlarız. İşte inanmayan adamın ruhunda bu miyarlar, sabit olmadığı gibi, bunlar kendi malları da değildir: vakayi ve hadisat nasıl isterse müthiş bir kolaylıkla derhal gözündeki gözlüğü değiştirir ve size yemin ederek dünyanın hakikaten başka türlü bündüğünü söyler.

Bunlar hakikatte, fena insanlar değildir; hatta eğer fena olmuşlarsa, kabahat kendilerinin de sayılmaz. Bunların mai mukattar gibi saf nümuneleri vardır: adeta fisebilillah böyledirler; kendilerine sorsanız, "ne yapalım, derler; dünya böyle gidiyor.. Evet, bu, doğrudur; zaten bu nevi insanlar, dünyanın, pek çokları için böyle gittiği bir devirde mantar gibi yerden biterler. Hatta bunlar çok dafa, başkalarına fenalık için değil, hatta kurnaz oldukları için bile değil, belki sadece kendilerini fenalıktan korumak için böyle olduklarını, kendi kendilerine itiraf ederler: yalnız hakikatte öyle olmasalardı, kendileri mutlaka fenaliğe çarpılmıyacaklardı, yahut çarpılsalar bile, o kadar betbaht olmiyacaklardı; Lâkin ne yapsınlar ki, ruhlarında, hiç bir şeye bağlanmamak zafından gelen kuvvetli bir alışkınlık, onları böyle, birbirinden aykırı denecek kadar farklı fikir, kanaat hüküm ve arzu dıyarlarında dolaştırır.

Bu arzu üzerinde bir cemiyet, yalnız böyle insanlardan mürekkep olsaydı, diye düşünüyorum, acaba o memleketin hali ne olurdu? Ve işleri nasıl dönerdi? İtiraf edeyim: aklım bunu kestiremiyor. Yalnız bildiğim ve gördüğüm bir şey var ki, bunların nispeti çoğaldıkça, bunların karşısında eyi fena bir fikre veya bir hisse ruhunun ana hatlarını bağlamış gönül adamları şaşırıyorlar; vakia bence bu, o kadar korkulacak şey değildir; fakat daha fecii var: bütün bir kütlenin hayatında sayısız müşterek işler vardır; bunların tutumu, bunların yürütülüşü ve yaratılışı, gevşiyor ve pörsüyor; işte bu acıklıdır. Vakia hayat, filân ferdin, filân zatın sinirlenmemesi veya rahatı için tedbir almağa lüzum görmez; fakat bütün bir kütlenin, bütün bir zümrenin müşterek menfaatleri mevzuubahs olduğu zaman, yukarıdan, yüksek kudret menbalarından gelen imanlı hareketin kuvveti kesilince, herhangi bir fert için değil, belki müşterek hayat için, idealler için ve inanan insanların hatalı olarak şahıslarına ait zannettikleri içtimai kuvvetleri için bir tehlike başgöstermiş demektir.

Etrafımızda inanmayan insanları tanımamız, kendimizi onlardan tecrit etmemiz, bir vatan borcudur.

Öyle zannediyorum ki, bu mikrop- ların şaşmaz bir miyarı vardır: müdafaa ettiği fikir ile yaptığı iş arasında tezat.. İfraz ettikleri toksinler de kolayca eseriyle tanılabılır: tenebbüt ettikleri muhit ve zümre içinde fikir ve iş ciddiyetinden iz bile bırakmamak..

Bu iki neticeye nerde rast gelirsek mikropların yaşayabileceği müsait bir muhit içinde olduğumuza, şaşmaz bir kanaatle, intikal edebiliriz.

MEHMET SERVET

Din Tarihimize Ait Notlar

I

Ahıryan kelimesi hakkında

XVI inci asır şairlerimizin ve bil-hassa Hayretî, Nazmî gibi Rume-li'ne mensup şairlerin eserlerinde arasıra *Ahıryan*(Ahuryan)kelime-sine tesadüf edilir; lügatlerde hiç tesadüf edilmeyen bu kelimenin kul-lanılışında sarıh bir hakaret manası vardır. Meselâ Edirneli Nazmî, sevdiği güzellerin lalalarını kâh Arnavut, kâh Moskof olarak gösterir ve onlar hakkında *Ahıryan* sıfatını kullanır. Kalkandelen'li şair «Fakirî», «*Risalei târifât*»ında onları «Ahmak, nadân, müslüman-lardan kaçan, din ve diyanet bilmeyen, kendisini adam zanne-den» manasına bir sıfat olarak gösterir. «*Millî edebiyat cereya-nının ilk mübeşşirleri*» inde, bu kelime hakkında topladığım malû-matı bir not halinde neşretmiştim (S 75); gene orada Evliya Çele-bi'nin Balıklava kalesi'nden bahsederken, buranın ekser halkını «*ahıryanı laz*» olarak gösterdiğini [*Seyahatname*, C 7, S 581], ve elyevm Kırcaali'nin şimal tara-fında İstanimaka'nın cenubunda oturan bir kısım halka ahıryan denildiğini de ilâve etmiştim. Fakat bütün bu tafsilât, bu mes'eleyi halletmiyordu. Halbuki bu keli-menin halli, yalnız filoloji itibarile değil, etnoloji ve din tarihi noktasından da şimdiye kadar karanlık kalan bir mes'eleyi

aydınlatacaktı. Meselâ Balıklava'da Evliya Çelebi tarafından *Ahıryanı laz* diye tarif olunan halk kim-lerdi? bunların Trapzon havali-sinden iktisadî sebeplerle yani kendilerine iş bulmak için oraya giden insanlar olduğu muhakkak-tır. Fakat *Ahıryan*'dan maksat nedir? Bu kelime ne ifade ediyor? Anlaşılamıyordu. Bu muammanın hallini, nihayet, gene Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin sekizinci cil-dinde buldum. Evliya Çelebi, Tesalya'da seyahati esnasında, Alasonya'dan çıkup Yenişehir'e giderken yolda Tırnavi kasabasına uğradığını söylüyor ve bu kasabayı şu suretle tarif ediyor :

Zamanı kadimde küçük kariye imiş; ahalişi erbabı maarif bezzazlar olmağın yeniçeri odası himayesinde olup muaf ve müsellemler olmak ile hâlâ şehriazîm gibi olmuştur... Üçbin beşyüz adet serapa kiremit örtülü birbiri üzre kat enderkat sık ve daracık bağ ve bahçesiz kefereler hanei menhuslarıdır. Ancak bir mahallei müslimin var. Anların da çoğu *kaumi ahıryan* dir. Yanî rumdan dönme melez müslüman şekilli adamlardır. Bir camii muhtasarı ve bir hamamı ve bir mescidi ve on bir adet sağır ve kebir hanları ve bin altmış adet dükkânları var. Ve Yenişehir mollası naibi ve gazi Turhan bey evkafı olmak ile anın tarafından mütevellisi ve bir yeniçeri çavuşu ve şehir subaşı ve muhtesibi ve baçdârı vardır. Ve haraç emini yeniçeri Selânik yeniçeri

agasıdır ki, bu şehrin cemi reaya ve berâjâ keferelerinin mali Âliosman'ın kırkbin yeniçeri çukalarının gömleklik ve sarıklık astarlarına kaydolunmuş haracı azımdır. Zira bu şehrin keferesi cümle bezzaz olup gayet lâtif bez dokurlar. Ve cemi Kâfiristan ve Firen-gistan'dan ankâ bezirganlar gelüp bez getirüp gürüş ve altun getirirler. Anınçün bu şehrin keferesi gayet ankâlardır... [*Seyahatname*, C 8, S 192]

Bu fıkra, ahıryan kelimesinin «Hristiyan'dan dönme, henüz eski hristiyanlık adetlerini tema-miyle bırakmamış» manasına gel-diğini pek sarıh olarak anlatıyor. Bunu, aynı cildin diğer bir ye-rinde daha görüyoruz. Evliya Çelebi, Mora seyahati esnasında Modon ve Koron'dan sonra gez-diği kasabalar ve kaleler arasında «Lonkanik» varoşundan bahseder-ken diyor ki:

Ve cümle on bir adet kiliseleri var-dır. Zira halkının ekseri keferelerdir. Müslümanlar anda anlardan dönme ahıryanlardır [C 8, S 340].

Demek oluyorki Evliya Çelebi'nin Balıklava'da balıkcılıkla ve ge-micilikle meşgul olduklarını söyle-diği Lazlar da, Anadolu'nun şimâli şarkî sahilllerinden buraya hicret etmiş ortodokstan dönme müslüman-lardır. Rumeli şairlerinin bu keli-meyi ne maksatla kullandıkları, bu izahattan sonra daha eyi an-laşılıyor. Bu günkü Bulgaristan'da

mevcudiyetini haber aldığım *ahıryanlar* da, demek oluyor ki, hristiyanlıktan dönüp müslüman olmuşlardır. Türkçe olduğuna ihtimal vermediğim ve ıslav lehçelerinden alındığını zanettiğim bu Ahıryan kelimesinin menşei hakkında tetkikatta bulunmak, artık filologlara düşüyor.

II

XVIIinci asırda Trakya'da Hristiyan Türkler

Daha Osmanlılar'dan evvel Karadeniz'in yukarısından geçerek Balkan'lara inen ve muahharan hristiyanlığı kabul eden bazı Türk kabilelerinin bakiyyeleri son zamanlara kadar *Gagauz* namı altında Besarabya'da, Dobruca'da, perakende bir halde Bulgaristan'da, Serez havalisinde Zihne ve Selhovo'da, Karaferye'de, Edirne vilâyeti dahilinde de Havsa civarında yaşarlardı. Daha Osmanlı hâkimiyetinden evvel ortodoks dinini kabul ettikleri halde ana dilleri olan türkçeyi unutmayan bu hristiyan türkler hakkında muhtelif tetkikat yapılmıştır [Bunlar hakkında tafsilât ve bibliyografya malûmatı için *Th. Menzel* tarafından *İslâm an-*

siklopedisi'ne yazılan *Gagauzes* maddesine bakınız].

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin sekizinci cildinde münderiç şu fıkra, Rumeli'deki hristiyan türkler hakkında şimdiye kadar bilinen şeyleri ikmâl edecek mahiyettedir:

Ve bu Mikri (Mekri) kazası ve Ferecik kazasının cümle kefare reayaları asil urumca kelimât etmeyüp türkçeye yakın bir gûne *Çitak lisanları* var. Cümle beyaz abâ ve gebe giyerler. Müşekkel keferelerdir kim istimâl ettikleri lehçei mahsusaları bunlardır. *Derbeyanı lisanı aheri Çitak*: evvelâ bir işe acele etme dise *موله* derler. Ve *كلهمزده بيله مسك* yanî: cümlemiz bile idik. *صوبايه نه چك بوورمش ايله جه ايدهم آجالور* yanî: müşavere edelim nice olur. *سك ايله جه ايدهم آجالور* Yanî: Voyvodamız ne emrederse öyle edelim. Ve her kelimatlarının aralarında *آقولاينه - آندن قولايينه* lafzını gayet ziyade istimâl ederler ve dahi nice kerre yüzbin bu gûne elfazı mühmeleleri vardır, ammâ bu kadarca tahrirolundu [C 8, S 84].

Bu malûmattan çıkan neticeler şudur: evvelâ, Mekri ve Ferecik civarında sakin bütün hristiyanlar - hiç olmazsa onların büyük bir ekseriyeti - hristiyan türkler imiş. Evliya Çelebi'nin bunların lehçelerini *Bir nevi Çitak lehçesi* addetmesini, o sırada Rumeli'de

yaşayan ve *Çitak* diye anılan türklerin lehçeleriyle bu lehçe arasında müşabehe görmesindendir ki, hiç yanlış sayılamaz. [Rumelideki bu *Çitaklar* hakkında ayrıca bir makale neşredeceğim].

Evliya Çelebi'nin zikrettiği lisan nümuneleri, arap yazısının sesleri zapta kâfi olamamasından dolayı tamamiyle itimada şayan değildir. Maamafih, gerek bu günkü *Gagavuz* türk lehçesi, gerek diğer eski yeni muhtelif türk lehçeleri hakkındaki malûmatımız, onları tashihe ve doğru şekilleri ne olabileceğini anlamaya kâfidir. Ancak bu küçük makalede bu hususta izahata girişmiyeceğim. Evliya Çelebi gibi müdekkik bir seyyahın bunların aslen türk olduklarını anlamaması, dinî taassubun serbes müşahedeye nasıl mâni olduğuna iyi bir misaldir. Her hâlde bunlarında, bu günkü Gagaguzlar'la aynı cinsden oldukları muhakkaktır. Evliya Çelebi'nin Rumeli'de Gagauz'ların mevcudiyetinden hiç bahsetmediği halde, Mekri ve Ferecik kazalarındaki bu hristiyan türklerden bahsetmesi de ayrıca dikkate şayandır.

Prof. Dr.

KÖPRÜLÜZADE M. FUAT